ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

ROZVOJ DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU V RŮZNÝCH TYPECH MŠ

(SROVNÁNÍ VEŘEJNÉ MATEŘSKÉ A LESNÍ MATEŘSKÉ ŠKOLY)

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Barbora Švédová

Učitelství pro MŠ

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslava Nováková, Ph.D.

Plzeň, 2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 28. března 2017

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Jaroslavě Novákové, Ph.D. za její velkou trpělivost, ochotu, čas a vstřícnost. Dále děkuji paní ředitelce Zdeňce Staňkové z Mateřské školy ve Starém Plzenci a všem průvodcům z Lesní mateřské školy Medvíďata.

ZDE SE NACHÁZÍ ORIGINÁL ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE.

Obsah

Seznam zkratek ... 1

Úvod ... 2

1 Předškolní věk a vývoj dítěte ... 3

1.1 Vývoj v oblasti hrubé a jemné motoriky ... 3

1.2 Vývoj v oblasti grafomotoriky ... 5

2 Předškolní zařízení a vzdělávání ... 7

2.1 Veřejné mateřské školy ... 8

2.2 Lesní mateřské školy ... 11

2.3 Soukromé mateřské školy ... 13

3 Vybrané mateřské školy ... 14

3.1 Základní charakteristika Mateřské školy ve Starém Plzenci ... 14

3.2 Základní charakteristika Lesní mateřské školy Medvíďata ... 15

4 Srovnání možností rozvoje dětí ve zvolených mateřských školách ... 18

4.1 Srovnání z hlediska možností rozvoje hrubé motoriky ... 18

4.2 Srovnání z hlediska možností rozvoje jemné motoriky ... 23

4.3 Srovnání z hlediska možností rozvoje grafomotoriky ... 25

5 Tvorba a realizace jednodenního testového programu v daných MŠ ... 29

5.1 Popis připraveného programu a jeho rozdělení do částí ... 29

5.2 Popis realizace programu v MŠ Starý Plzenec ... 30

5.3 Realizace programu v lesní škole Medvíďata ... 33

5.4 Hodnocení páté části programu v obou mateřských školách ... 36

5.5 Zhodnocení realizace programu v obou předškolních zařízeních ... 37

6 Doporučení vyplývající ze srovnání daných mateřských škol ... 39

Závěr ... 40

Resumé ... 41

Sumarry ... 41

Seznam použitých zdrojů 42
Seznam literatury 42
Seznam internetových článků a zdrojů 43

Seznam zkratek

MŠ – mateřská škola

LMŠ – lesní mateřská škola

RVP PV – Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

ŠVP – školní vzdělávací program

TVP – třídní vzdělávací program

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Úvod

Stále více rodičů se dnes zajímá o možnosti vzdělávání svých dětí v alternativních předškolních zařízeních. Mezi tato alternativní zařízení patří i lesní mateřské školy, které se stávají ve společnosti čím dál oblíbenějšími a vyhledávanějšími. Každý rodič by si přál, aby bylo o jeho dítě v mateřské škole nejen dobře postaráno, ale aby bylo i správně rozvíjeno po všech stranách jeho osobnosti. Tento rozvoj je spjat mimo jiné i s možnostmi, které daná mateřská škola má. Hlavním cílem předkládané práce je tyto možnosti srovnat u dvou konkrétních mateřských škol (Lesní mateřská škola Medvíďata a Mateřská škola Starý Plzenec) a ověřit je částečně v praxi.

Nejdříve je v naší práci shrnut vývoj dítěte ve třech zvolených oblastech rozvoje (hrubé motoriky, jemné motoriky a grafomotoriky), poté následuje stručná charakteristika veřejných mateřských škol, lesních mateřských škol a soukromých mateřských škol. Tato charakteristika je v práci zařazena z důvodu hlubšího pochopení rozdílů mezi konkrétními školami, které jsou porovnávány. Následující kapitoly charakterizují dvě zvolená předškolní zařízení a popisují možnosti, které pro rozvoj zvolených oblastí nabízejí. Poslední část práce se zabývá tvorbou a realizací jednodenního testového programu a jeho zhodnocením. Cílem tohoto programu je posoudit míru zapojení dětí, jejich reakce, nadšení z aktivit a nakonec i jejich výkony, které však nebyly primárním cílem hodnocení.

Metody, které byly pro tuto srovnávací studii použity, jsou především pozorování, kvalitativní i kvantitativní výzkum, vlastní interakce s pedagogy a s dětmi a hodnocení předmětu zájmu. Text doplňují obrázky a také tabulka.

Stěžejní literaturou pro tuto bakalářskou práci se stala kniha Diagnostika dítěte předškolního věku (Bednářová, Šmardová, 2007), která představuje přehledné a ucelené shrnutí toho, co by dítě mělo umět ve věku od tří do šesti let. Další stěžejní literaturu představuje Přehled vývoje dítěte (Allen, Marotz, 2007). Tato publikace charakterizuje vývojové etapy dítěte v konkrétních oblastech a umožňuje hlubší pochopení jejich návazností a specifičností.

1 Předškolní věk a vývoj dítěte

Předškolní věk je vývojové období dítěte, které začíná třetím rokem života a končí dovršením šestého až sedmého roku. Konec tohoto období je spojen nejen s dosažením určitévývojové úrovně, ale i s nástupem na první stupeň základní školy. Určující jetedy biologický, psychický i sociální determinant.

Vývoj může být definován jako proces, v jehož průběhu dochází ke kvantitativním a kvalitativním změnám v širokém spektru biologických, psychologických, pedagogických i sociálních složek osobnosti.[1] Vývoj v předškolním období je u zdravého dítěte bouřlivý, dochází při něm k všestrannému rozvoji, získávání nových zkušeností a také poznatků. Charakteristická je pro dítě předškolního věku také stabilizace vlastní pozice ve světě a jeho diferenciace vztahu ke svému okolí a ke světu.[2] Proto je nezbytně nutné umožnit dítěti zařadit se do sociální skupiny vrstevníků a podporovat ho v navazování kontaktů s ostatními dětmi. Místem těchto prvních setkání může být mateřská škola, kroužek či skupina dětí z nejbližšího okolí (děti známých, přátel a sousedů).

Lidský vývoj je velmi složitým a komplexním dějem. Předmětem této práce však není podávat ucelený obraz o lidské ontogenezi, nýbrž popsat a prozkoumat konkrétní oblasti vývoje u předškolních dětí. V této práci se bude jednat o oblast hrubé motoriky, jemné motoriky a grafomotoriky.

Tímto popisem je jistě důležité obsáhnout rozvoj od samotného počátku, a to kvůli hlubšímu pochopení vývoje předškolního dítěte se všemi jeho návaznostmi a souvislostmi.

1.1 Vývoj v oblasti hrubé a jemné motoriky

Motorika je definována jako celková pohybová schopnost organismu, pod níž patří několik podoblastí, jako je například motorika grafomotorika a psychomotorika.[3] Je to oblast, která se velmi silně projevuje a postupně rozvíjí již od samotného počátku, a dle níž je možné usuzovat na případné vady a opoždění ve vývoji.

Motoricky se dítě projevuje již velmi brzy, a to v prenatálním období, kdy vrozeně reaguje na nejrůznější podněty. Po narození splňuje motorika především funkci reflexní a ochrannou, vrozené reflexy se však postupně vytrácejí a pohyb se stává účelnějším. Při

[1] PRŮCHA, J.; MAREŠ, J.; WALTEROVÁ, E. *Pedagogický slovník*. Praha : 2008, s. 289.
[2] VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie : dětství a dospívání*. Praha : 2012, s. 177.
[3] PRŮCHA, J.; MAREŠ, J.; WALTEROVÁ, E. *Pedagogický slovník*.Praha : 2008, s. 128.

fyziologickém vývoji je nejprve kojenec schopen okolo druhého měsíce zvednout hlavu tak, aby snáze viděl na předměty kolem, v šestém až sedmém měsíci dítě samo sedí a ke konci prvního roku začne lézt a postupně udělá své první kroky.[4]

V tomto období je nutné dbát na bezpečnost dítěte, které může být samo sobě (díky své neobratnosti a nevědomosti) nebezpečné. Prostředí by mělo být upraveno tak, aby dítěti nehrozily například pády z výšek, naražení na ostré rohy a strhnutí věcí z výše položených ploch. Je tak předcházeno fatálním úrazům, které by mohly mít na dítě, jeho další život a kvalitu neblahé následky.

Batolecí období (tedy období od prvního do třetího roku života) otevírá dítěti nové možnosti pohybu. Nejenže se dítě zlepšuje a ujišťuje v chůzi, ale právě díky ní je schopno dostat se k věcem, které byly dříve nedosažitelné. Dítě objevuje, zkoumá, běhá (více či méně obratně), v pohybu se stává jistějším. Během těchto let se učí též chůzi do schodů (ovšem bez střídání nohou), házení míče, skoku a udržení rovnováhy na jedné noze po krátkou chvíli. Jemná motorika se také zlepšuje, dítě stále obratněji zachází s předměty, manipuluje s kostkami, stavebnicemi, s pískem, dokáže se najíst a částečně se svléci a obléci. Ve třech letech, tedy v době, kdy mnohé děti nastupují do mateřských škol, by dítě mělo zvládat chůzi po schodech se střídáním nohou, chytání míče do nastavených rukou, skok na místě[5] a další. Je nutné brát ohled na vývojové rozdíly mezi dětmi, které ovšem nemusejí znamenat problém. Důležité je dát dítěti dostatek času, prostoru a možností, aby nebylo do ničeho tlačeno a v dané dovednosti získalo s postupem času jistotu a cvik.

V předškolním věku (tedy v období zhruba mezi třetím až šestým rokem života) se prohlubuje kvalita pohybových schopností a dovedností, rychlost, přesnost a jistota. Dítě potřebuje především dostatek pohybu, při kterém se uvolňuje stres a napětí, a který také příznivě působí na dobrý zdravotní i psychický stav. V oblasti hrubé motoriky dítě získává dovednosti, jakými jsou například stoj na špičkách s otevřenýma očima, poskoky na jedné noze na místě i v prostoru, skok přes nízkou překážku, chůze po schodech se střídáním nohou a hod míče horem.[6] V oblasti jemné motoriky dítě skládá puzzle, staví ze stavebnice, stříhá nůžkami, modeluje, lepí, dokonce i vyšívá tupou jehlou a navléká korálky.

V šesti letech, tedy v období nástupu do školy (či odložené školní docházky), je dítě velmi aktivní, rádo vyrábí, tvoří, píše číslovky, písmena, zavazuje si samo tkaničky a prodlužuje se také doba, po kterou je dítě schopno se soustředit a udržet pozornost. Tomu by

[4]VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha : 2012, s. 80.
[5]ALLEN, K. E.; MAROTZ, L. R. *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let*. Praha : 2002, s. 101.
[6] BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Brno : 2007, s. 11.

také měla být uzpůsobena řízená činnost, ať už se jedná o školu s jakýmkoliv zaměřením. Po nástupu do školy totiž postupně ubývá volnosti v pohybu a přibývá činností, při kterých je nutné sedět, neodbíhat a soustředit se.

1.2 Vývoj v oblasti grafomotoriky

Oblast grafomotoriky je specifickou oblastí, v níž dítě ovládá nejen motorický pohyb, ale i oko, kterým pohyb řídí. Pedagogický slovník definuje grafomotoriku jako: „Soubor psychomotorických činností, které jedinec vykonává při psaní.“[7]

Dítě nejprve tužku uchopuje jen jako předmět zájmu, při kterém s tužkou různorodým způsobem manipuluje, ovšem neužívá ji k účelu, ke kterému slouží. Teprve později zjišťuje, že táhne-li tužku po papíře, zanechává stopu, čáru, což ho vede ke čmárání a k prvním kresebným experimentům. Při nich pohyb vychází z ramene a je křečovitý. V tomto období užívá dítě dlaňový úchop a jeho kresba je neobsažná. Teprve okolo třetího roku začíná používat úchop špetkovitý(drží tužku v prstech) a objevují se též první kresby člověka, takzvaných hlavonožců, kteří mají hlavu, tělo a končetiny, které většinou představují dlouhé čáry.

Dítě od tří let obecně velmi rádo kreslí, vymalovává i maluje. Mělo by mít proto možnost pracovat s širokou škálou pomůcek, jakými jsou tužky, pastelky, vodové barvy, tempery a voskovky. Vždy by mělo být dbáno na správný úchop, aby u dítěte nebylo zafixované špatné držení, které by se později promítalo i do samotného psaní ve školním věku.

Důležité je také nezanedbávat cvičení ramenního a loketního kloubu, zápěstí a prstů před samotnou kresbou, kontrolovat správné držení těla a udržovat pozitivní motivaci dítěte tak, aby nebylo do kresby, malby a konečně i grafomotorických cviků a pracovních lisů tlačeno.

S přibývajícím věkem dokáže dítě kreslit přesněji, realističtěji, přibývá více detailů. V pěti letech kreslí postavu tvořenou z hlavy, trupu a končetin. Důležité je brát zřetel na vývojové rozdíly mezi dětmi, které jsou zvláště u kresby velmi zřetelné a mohou souviset s určitou poruchou jedince.[8] V šesti letech by postava měla mít znaky krku, správného počtu prstů a všech detailů, včetně očí, uší a nosu.

[7]PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : 2008, s. 69 - 70.
[8] BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky: jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno: 2006, s. 10.

V předškolním období je nezbytná diagnostika laterality, která bývá definována jako upřednostňování jednoho z párových orgánů, ať už se jedná o ruce, oko či ucho. Lze tak předejít problémům, které by s nevyhraněností mohly v budoucnu nastat.

2 Předškolní zařízení a vzdělávání

Mateřská škola je předškolní zařízení, které pečuje o děti zpravidla ve věku od tří do šesti let. Pod souhrnné označení předškolní zařízení spadají v České republice mimo jiné i speciální mateřské školy, přípravný stupeň pomocné školy, přípravné třídy, přípravný ročník základní speciální školy a zvláštní školy.[9] Cílem působení mateřské školy je zajistit dítěti nejen bezpečné prostředí a péči, ale i optimální podmínky pro jeho všestranný rozvoj a vývoj osobnosti (v oblasti tělesné, psychické i sociální). Toto působení probíhá jako výchovně vzdělávací proces, v jehož průběhu dítě získává kompetence potřebné ke vstupu do základní školy (klíčové kompetence jsou podrobně popsány v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání)[10]. Předškolní výchova a předškolní vzdělávání by měly být v průběhu pedagogického působení v rovnováze a pedagog by měl věnovat dostatek úsilí k jejich realizaci i zpětnému hodnocení.

Předškolní vzdělávání jako takové je legitimní součástí systému vzdělávání v České republice od roku 2004 a představuje první stupeň veřejného vzdělávání, který byl po řadu let zcela nepovinný. V současné době ovšem Novela školského zákona přináší v tomto směru zásadní změny, neboť od září 2017 musejí děti v České republice povinně navštěvovat poslední třídu mateřské školy (to znamená jeden rok před vstupem do základní školy). Jistou alternativou k povinné předškolní docházce může být individuální vzdělávání dětí.

Existuje celá řada druhů a typů mateřských škol, které jsou děleny dle nejrůznějších hledisek. Tím nejzákladnějším je dělení dle zřizovatele (na veřejné mateřské školy a soukromé mateřské školy) a dle typu vzdělávacího programu (na Církevní mateřské školy, Lesní mateřské školy, Montessori mateřské školy, Waldorfské mateřské školy a jiné). Každé z těchto typů zařízení má svá specifika a pravidla, jimiž se řídí a jimž také podléhá. To je dáno především rozdílnými programy a vyhláškami, kterými se daná předškolní zařízení musejí řídit.

Po potřeby této práce byly vybrány dva typy mateřských škol, konkrétně veřejná Mateřská škola Starý Plzenec, jejímž zřizovatelem je město Starý Plzenec, a dále pak soukromá Lesní mateřská škola Medvíďata v Plzni, jejímž zřizovatelem je spolek Stopa. Proto, aby bylo možné lépe pochopit organizaci a vůbec fungování těchto dvou škol, je

[9]PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : 2008, s. 186.
[10] *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*[online]. Praha: MŠMT, 2016. Dostupné z WWW:<http://www.nuv.cz/file/696/>.

potřeba seznámit se blíže s vlastními termíny: veřejná mateřská škola, soukromá mateřská škola a také lesní mateřská škola. Proto jsou zde zařazeny následující podkapitoly pojednávající podrobněji o legislativním ustanovení, znacích a fungování těchto vybraných druhů mateřských škol.

2.1 Veřejné mateřské školy

Veřejné mateřské školy, jejichž zřizovatelem může být stát, kraj, obec či svazek obcí, podléhají v systému vzdělávání zákonům a vyhláškám, vztahuje se na ně Školský zákon a také základní národní dokumenty, konkrétně Národním program rozvoje vzdělávání (Bílá kniha) a Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, na který navazují školní vzdělávací program a třídní vzdělávací program. Řídit se musí také požadavky a pokyny *Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy* České republiky a musí splňovat podmínky stanovené zákonem.

Podmínky pro předškolní vzdělávání

Podmínky předškolního vzdělávání jsou legislativně vymezeny zákonem, vyhláškami a konkrétními předpisy. Kromě toho jsou podrobně popsány také v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání.[11]Stručně se vymezují tyto oblasti:

1. Věcné (materiální) podmínky, které zahrnují prostorové možnosti školy, prostorové uspořádání a využití, dále materiální vybavení (nábytek, pomůcky, hračky), hygienické požadavky na umývárny, toalety, požadavky na členění a vybavení zahrady a hřiště.
2. Životosprávadětí a s ní související nároky na stravu, denní rytmus a řád, pohyb dětí, individuální potřebu spánku, aktivit a odpočinku.
3. Psychosociální podmínky popisující optimální stav ve směru adaptace dítěte, respektování jeho potřeb, svobody, vztah mezi pedagogem a dítětem.
4. Organizace, která se týká denního řádu, aktivit, plánování činností a jejich realizace.
5. Řízení mateřské školy, kam patří vymezení povinností zaměstnanců,spolupráce mateřské školy s dalšími organizacemi a působení ředitele ve vytváření pozitivního prostředí a klimatu.

[11]*Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*[online]. Praha: MŠMT, 2016. 31 – 34 s. [cit. 2016-01-04]. Dostupné z WWW:<http://www.nuv.cz/file/696/>.

6. Personální a pedagogické zajištění popisující odborné kvalifikace pracovníků, následování pravidel pedagogického sboru, vzdělávání pedagogů, jejich chování a jednání, služby a jiné.
7. Spoluúčast rodičů, jejich zapojení do dění v mateřské škole, vztahy mezi zaměstnanci a rodinou, informování rodičů a respektování soukromí rodiny.

Těmito podmínkami, jejich kontrolou a pravidelným vyhodnocováním je možné nastolit určitou kontrolovatelnou a ověřitelnou kvalitu mateřských škol v České republice, čímž je zabezpečený obecný standard. Mateřské školy, které nejsou zapsány v Rejstříku mateřských škol a školských zařízení, nemají povinnost se těmito podmínkami řídit.

Zápis v Rejstříku škol a školských zařízení

Znakem veřejných mateřských škol je jejich zápis v Rejstříku škol a školských zařízení a s ním související finanční podpora, která je hrazena *Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy* ze státního rozpočtu. Jedná se však jen o prostředky určené k přímým vzdělávacím výdajům (platy učitelů, učební pomůcky), ostatní provozní výdaje hradí zřizovatelé. Právě díky této podpoře Ministerstva školství platí rodiče pouze školský příspěvek a příspěvek na stravu dítěte.

Finance a poplatky mohou být často pro rodiče určujícím faktorem při výběru mateřské školy, neboť ve školách soukromých (tedy těch, které nejsou zapsány v rejstříku) jsou výdaje na docházku dětí mnohonásobně vyšší. Rodič tak často zvažuje nejen lokalitu, kvalitu a zaměření školy, ale právě i finanční možnosti rodinného rozpočtu.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Jedná se o kurikulární dokument státní úrovně, jenž v České republice nejdříve prošel zkušebním provozem (v letech 2002 až 2004). Od roku 2007 je závazný a povinný pro všechny mateřské školy spadající pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT).

Samotný význam slova kurikulum lze chápat dvěma způsoby, záleží totiž na jazyku, ze kterého je slovo přeloženo. Latinský význam slova *currere* je překládán jako běh či směřování k určitému cíly, ovšem v řeckém překladu slovo znamená popis určité životní etapy či životopis.[12] Kurikulum je obecně chápáno jako souhrn všeho, co má být dítěti předáno a čemu má být dítě naučeno (včetně samotného procesu osvojování si učiva, zkušeností, dovedností a poznatků získaných ať už ve škole nebo mimo ni).

[12]OPRAVILOVÁ, E. *Předškolní pedagogika*. Praha: 2016, s. 70.

Rámcový program obsahuje kromě jiného vzdělávací obsah předškolního vzdělávání a vzdělávací oblasti, které jsou děleny do pěti podoblastí. U každé z těchto podoblastí jsou podrobně popsány dílčí vzdělávací cíle (co u dítěte podporujeme), vzdělávací nabídka (návrh činností), očekávané výstupy (výsledky, které očekáváme, že dítě bude na konci předškolního období zvládat) a rizika (která ohrožují úspěch pedagogického snažení a záměrů učitele).

Pro potřeby této práce není nezbytně nutné zabývat se podrobně každou z vyjmenovaných podoblastí. Jejich stručný popis a charakteristika nám však blíže přiblíží problematiku předškolního vzdělávání ve veřejných mateřských školách a pomůže nám více porozumět jejich fungování a obsahu vzdělávacího působení. Vzdělávací oblasti jsou tedy tyto:

1. Dítě a jeho tělo

Představuje biologickou složku, jejím rozvojem u dítěte dosahujeme zlepšování hrubé i jemné motoriky, prohlubujeme povědomí o vlastním těle, zbystřujeme všechny smysly a uvádíme dítě do problematiky zdraví, zdravé životosprávy a životního stylu.

2. Dítě a jeho psychika

Psychologická vzdělávací oblast je dále dělena na tři podskupiny (Jazyk a řeč; Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace; Sebepojetí, city, vůle). Jejím rozvojem dochází k prohlubování jazykové pestrosti jazyka, ke zkvalitňování mluvního projevu, dále ke zlepšení duševní a psychické pohody, k rozvoji myšlení, paměti, pozornosti,k vytvoření pozitivního vztahu k učení a poznávání.

3. Dítě a ten druhý

Interpersonální oblast se zaměřuje na upevňování a zlepšování vztahů mezi dětmi (ale i mezi dětmi a pedagogem). Jejím rozvojem dochází ke zkvalitňování vzájemné komunikace, kooperace, soudržnosti a spolupráce, ale i ke zlepšování prosociálních dovedností.

4. Dítě a společnost

Sociálně kulturní oblast uvádí dítě do života ve společnosti, seznamuje ho s pravidly, která v ní existují a fungují, a učí ho následovat je. Dále pak přibližuje dítěti svět kultury a kulturního prostředí a rozvíjí jeho smysl pro estetiku.

5. Dítě a svět

Environmentální oblast u dítěte rozvíjí elementární povědomí o světě. Zasahuje jeho nebližší okolí, ale i svět a vesmír jako propojený a kompaktní celek. Zabývá se problémy globálního měřítka, informuje dítě o vlivu člověka na Zemi, učí ho správnému a šetrnému přístupu k okolí a poznávání jiných kultur.

Je důležité podotknout, že dosažení daných kompetencí není pro děti ani pro pedagogy v mateřských školách závazné. Pedagog by měl vždy respektovat individuální možnosti i rychlost a stupeň vývoje dítěte a poskytnout mu dostatek času i prostoru.

2.2 Lesní mateřské školy

Lesní mateřské školy (dále také LMŠ) jsou taková alternativní předškolní zařízení, v nichž děti tráví naprostou většinu času v přírodě (nejčastěji v lese, ale není to podmínkou). Pobyt venku je uskutečňován téměř za každého počasí a v každém ročním období. V případě velmi nepříznivých podmínek navštěvují třídy lesních mateřských škol divadla, muzea a jiné kulturní akce. Jako zázemí slouží dětem, pedagogům a pracovníkům přístřešek, přívěs, jurta, teepee a jim podobné stavby, ale třída není na toto obydlí fixována, neboť se po většinu část dne pohybuje venku.

Filozofii lesních mateřských škol utváří myšlenka, že dětem čas strávený v přírodě prospívá, nabízí jim dostatečné množství podnětů k jejich všestrannému rozvoji a přináší další řadu pozitiv (rozvoj fantazie, tvořivosti a poznatků, příznivý vliv na imunitu, rozvoj pohybu a další).

Historie lesních mateřských škol

První lesní mateřská škola vznikla ve druhé polovině dvacátého století v Dánsku a nedlouho poté se setkala s ohlasem i v dalších zemích Evropy. Za zakladatelku je považována Ella Flatou, matka čtyř dětí, která spolu s nimi často navštěvovala les a k níž se později přidali i její známí se svými dětmi. V České republice se otevřelo první skutečně venkovní zařízení až v roce 2010.[13] V témže roce byla založena Asociace lesních mateřských škol České republiky (ALMŠ), která aktuálně zastupuje kolem 120 lesních mateřských škol.[14] Od té doby se myšlenka lesní pedagogiky stává stále populárnější a je o ni mezi rodiči větší a větší zájem.

Vymezení lesních mateřských škol

Na webových stránkách Asociace lesních mateřských škol je uvedena tato charakteristika: „Lesní MŠ definuje školský zákon (zákon č.561/2004 Sb.[15] novelizovaný v květnu 2016): ‚Za lesní mateřskou školu se považuje mateřská škola, ve které vzdělávání probíhá především ve venkovních prostorách mimo zázemí lesní mateřské školy, které slouží

[13] Co je lesní mateřská škola. *Asociace lesních MŠ* [online]. [cit. 2016-12-10]. Dostupné z:http://www.lesnims.cz/lesni-ms/co-je-lesni-materska-skola.html.
[14] Tamtéž.
[15] V citovaném textu na webových stránkách ALMŠ chybí interpunkční znaménko.

pouze k příležitostnému pobytu. Zázemí lesní mateřské školy nesmí být stavbou.‘ Konkrétní podobu Lesních MŠ blíže popisuje vyhláška MŠMT o Předškolním vzdělávání (280/2016 Sb.). Vyhláška hygienická, stejně jako specifikace stavby/nestavby v lesní MŠ je v procesu řešení.“ [16] Co se týče následování kurikulárního dokumentu Rámcového vzdělávacího programu, uvádí stránky Asociace lesních mateřských škol toto: „Vzdělávání v LMŠ probíhá stejně jako u ‚klasických‘ školek [17] v souladu s dokumentem MŠMT, tzv. Rámcovým vzdělávacím programem.“[18] Toto tvrzení se týká těch mateřských škol, které se rozhodly (nebo v budoucnu rozhodnou) vstoupit do Registru škol a školských zařízení. Ty, které se z jakéhokoliv důvodu do registru nezapíší, nemají povinnost se Rámcovým vzdělávacím programem řídit, a budou nadále označovány jako lesní kluby.[19]

Zápis do Registru škol a školských zařízení s sebou přináší řadu pozitiv. Lesní mateřské školy by po svém zápisu dosáhly nároku na podporu a dotace od Ministerstva školství a navíc by v nich děti mohly plnit i poslední (již povinný) rok předškolní docházky. Rodiče by tak nebyli nuceni dítě odhlašovat z lesní školy, do které již delší dobu dochází, kterou dobře zná, kde má své kamarády i oblíbené průvodce. Kromě těchto výhod, které se týkají především rodičů a dětí, by nabyli určitých jistot i pedagogové a průvodci, kteří v těchto školách působí.

Standardy kvality

V roce 2014 vznikly za spoluúčasti zástupců Asociace lesních MŠ, zástupců lesních MŠ i zástupců z řad rodičů dětí, jež tyto školy navštěvují, Standardy kvality lesních mateřských škol.[20] Ty rodičům i jejich dětem zabezpečují udržení určité kvality práce v těchto alternativních předškolních zařízeních. Standardy kvality se dělí se na tři podskupiny, konkrétně se jedná o:

1. Procedurální standardy, které se týkají vztahu lesní MŠ k rodičům, dětem a veřejnosti.
2. Personální standardy, které vymezují vztah MŠ k jejím pracovníkům.
3. Provozní standardy týkající se zlepšování kvality MŠ a provozní předpoklady.

[16] Co je lesní mateřská škola. *Asociace lesních MŠ* [online]. [cit. 2016-12-11]. Dostupné z: http://www.lesnims.cz/lesni-ms/co-je-lesni-materska-skola.html.
[17] Správný termín je mateřská škola (nikoliv školka). V citovaném textu je však právě slovo „školka“ uvedeno.
[18] Co je lesní mateřská škola. *Asociace lesních MŠ* [online]. [cit. 2016-12-11]. Dostupné z: http://www.lesnims.cz/lesni-ms/co-je-lesni-materska-skola.html.
[19] Legislativa. *Asociace lesních MŠ* [online]. [cit. 2016-12-11]. Dostupné z: http://www.lesnims.cz/lesni-ms/legislativa.html.
[20] Standardy kvality. *Asociace lesních MŠ* [online]. [cit. 2017-01-07]. Dostupné z: http://www.lesnims.cz/lesni-ms/standardy-kvality.html.

Vyhodnocování těchto standardů je závazné pro všechny členy Asociace lesních mateřských škol a jejich kontrola se provádí každoročně. Pokud daná mateřská škola standardům nevyhovuje (a ani po třech měsících od jejich nesplnění nezjedná nápravu), je hlasováno o jejím vyloučení z Asociace.

2.3 Soukromé mateřské školy

Soukromé mateřské školy mohou i nemusejí být zapsány v Rejstříku škol a školských zařízení. Záleží na typu školy i zřizovatele, obecně však platí, že školy, které ve zmíněném Rejstříku zapsané nejsou, nepobírají od státu žádné dotace, tudíž rodiče musejí počítat s mnohem vyššími finančními nároky na docházku dítěte. Ty se pohybují většinou v rozmezí několika tisíců korun. Na druhou stranu existují ve spojení se soukromými mateřskými školami mnohé výhody, které rodiče mohou motivovat k upřednostnění soukromé školy před státní. Počet dětí ve třídě bývá o mnoho nižší než ve školách státních, zároveň s tím se o děti často stará více pracovníků. Ti ovšem nemusejí mít pedagogické vzdělání, jak je tomu pravidlem ve školách státních. Proto je důležité, aby se rodiče zajímali i o kvalitu pedagogického zastoupení ve zvolené škole a stupeň realizování výchovného a vzdělávacího procesu ve třídě.

Soukromé mateřské školy bývají obvykle speciálně vybaveny a vycházejí rodičům často vstříc i v otázce jejich pracovní doby a možnostem předávání dětí. Díky nižšímu počtu dětí ve třídě se pracovníci soukromých škol mohou více zaměřovat na individuální potřeby dětí a probíhá zde i užší spolupráce s rodinou.

Na rozdíl od škol státních nemusejí soukromé mateřské školy následovat Rámcový vzdělávací program a tvořit školní vzdělávací program. Záleží na konkrétní škole, jakým způsobem denní program pro děti vyváří, co obsahuje a k čemu jsou při něm děti vedeny. Normy a předpisy ohledně hygienických, prostorových a životosprávných požadavků zde také nejsou přísně vyžadovány a kontrolovány, dětem nemusí být zajištěno ani celodenní stravování.[21]

[21]OPRAVILOVÁ, E. *Předškolní pedagogika*. Praha: 2016, s. 159.

3 Vybrané mateřské školy

Výběr dvou srovnávaných mateřských škol pro tuto studii probíhal dle několika požadavků. Cílem bylo zvolit taková předškolní zařízení, která budou rozdílná typem, legislativním vymezením, prostředím a z něj vyplývajícími rozdílnými vzdělávacími přístupy k dětem. Vybrána tedy nakonec byla, jak již bylo předesláno v úvodu,Lesní (soukromá) mateřská škola Medvíďata v Plzni a veřejná Mateřská škola ve Starém Plzenci.

Tyto dvě mateřské školy umožnily výzkum probíhající v řádech několika týdnů a vyjádřily ochotu i součinnost ke spolupráci.

Následující podkapitoly se budou zabývat podrobným popisem a charakteristikou těchto předškolních zařízeních.

3.1 Základní charakteristika Mateřské školy ve Starém Plzenci

Mateřská škola ve Starém Plzenci je veřejnou mateřskou školou fungující od roku 1976. Nachází se nedaleko Masarykova náměstí, téměř v historickém centru.Jejímzřizovatelem je město Starý Plzenec. Jelikož se jedná o předškolní zařízení zapsané v Rejstříku mateřských škol, musí se řídit Školským zákonem a s ním souvisejícími předpisy. Školní vzdělávací program (dále jen ŠVP) a třídní vzdělávací program (dále TVP) vychází z RVP PV (Rámcový vzdělávací program předškolního vzdělávání), a to od roku 2007, kdy tento dokument vešel v platnost pro všechny mateřské školy, které jsou zahrnuty v síti mateřských škol Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Pedagogické zajištění a rozdělení tříd

O každou z pěti tříd se v této mateřské škole starají dvě pedagožky, které mají odpovídající pedagogické vzdělání. Jejich povinností je mimo jiné i tvorba třídního vzdělávacího programu. Děti jsou zde rozděleny do skupin dle věku (jedná se tedy o homogenní uspořádání) a jejich maximální počet v jedné třídě je dvacet čtyři, jak je to předepsáno zákonem. Provoz je zde zajištěn pedagogy od šesti do šestnácti hodin a celková kapacita školy je 140 dětí. Pedagožky mají směnnou pracovní dobu a pravidelně se střídají. Zabezpečení úplného komfortu dětí i dospělých je zde zajištěno též pracovníky úklidu a kuchařkami.

Zázemí mateřské školy

Zázemí mateřské školy tvoří dvoupatrová budova, v níž se kromě jiných místností (např. kanceláře a kuchyní) nacházejí čtyři prostorné třídy. Pro třídu starších předškolních dětí (ve věku pět až sedm let) byl nedávno vystavěn zcela nový pavilon, který má svůj vlastní vchod a také bezbariérový přístup. Okolo budovy se rozléhá poměrně velká zahrada, kterou je možné přirozeně rozčlenit na přední a zadní část. V té přední se nachází kromě dvou vzrostlých stromů (poskytujících v létě příjemný stín) i skluzavka, pískoviště, kolotoč a malé houpačky. V zadní části najdeme prolézací dvojvěž se skluzavkou a mašinkou, koráb a dva domečky na uskladnění koloběžek, odrážedel a hraček.

Okolí mateřské školy

Co se týče širšího okolí vhodného k návštěvám a volnému pohybu dětí, je nejblíže dosažitelný blízký jez, ke kterému vede cesta lemovaná širokými poli. Na ty ovšem není možné vstoupit, neboť se na nich pase dobytek. Dalšími místy, která mohou děti navštěvovat, jsou nedaleká rotunda svatého Petra a Pavla, ležící asi dva kilometry od školy, kde příroda poskytuje dostatek prostoru ke svobodnému a bezpečnému pohybu dětí. Dále pak hrad Radyně, který je vzdálen asi čtyři kilometry a je obklopený lesy.

Na procházky (či jen na zahradu) se v této škole, pokud počasí dovolí, chodí každý den. Minimálně dvouhodinový denní pobyt venku je závazný pro každou státní mateřskou školu, neboť si nynější zástupci z řad pedagogů správně uvědomují jeho nezastupitelný pozitivní vliv na všestranný rozvoj dětí.

3.2 Základní charakteristika Lesní mateřské školy Medvíďata

Lesní mateřská škola Medvíďata, jejímž zřizovatelem je skautské středisko Stopa Plzeň(nezisková organizace), spadá pod Asociaci lesních mateřských škol a lesními mateřskými školami se také inspiruje. Nachází se v Plzni, konkrétně v oblasti Bolevec u Seneckého rybníka.

Jako soukromé zařízení zatím nespadající do Registru škol a školských zařízení nemá tato lesní škola povinnost řídit se Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání. I přesto však RVP PV částečně následuje. Od září roku 2017 je totiž plánován její zápis do sítě škol MŠMT a s ním související povinnost návaznosti na tento kurikulární dokument.

Pedagogické zajištění a rozdělení tříd

Program a dohled v Medvíďatech zajišťují dva až tři průvodci, kteří pečují o obvykle třináct až sedmnáct dětí. Tito průvodci nemusejí mít prozatím pedagogické vzdělání (to ale změní vstup do Registru MŠMT). Úkolem personálu je nejenom příprava denního programu, jeho realizace a zápis do elektronické třídnice, ale i zajištění bezpečnosti dětí, jejich komfortu a tělesné pohody. Průvodce by měl dítěti být rovnocenným a respektujícím partnerem, jenž v případě potřeby poskytne radu, pomoc a podporu tak, aby byla plně rozvíjena osobnost dětí a jejich individualita.

Do školy docházejí děti od dvou do šesti let a jsou rozděleny do dvou tříd. První třídu Tlapiček navštěvují děti dvouleté a tříleté, starší třídu Medvíďat pak děti čtyřleté, pětileté a šestileté. Existují však výjimky v případě sourozenců, kdy si rodiče přejí děti nerozdělovat a tak spolu docházejí do jedné ze tříd i přesto, že by věkem odpovídaly druhé skupině.

Provoz školy začíná v sedm hodin a končí v šestnáct hodin, kdy si rodiče děti vyzvedávají. Ranní i odpolední sraz je vždy na zastávce Okounová tramvaje číslo jedna, ráno v sedm a v osm hodin a odpoledne v šestnáct hodin. Rodiče však mají možnost si děti vyzvedávat přímo ve škole. Na zastávce si rodiče s průvodci děti nejen předávají, ale vyměňují si i potřebné informace a domlouvají se na individuálních potřebách dětí.

Zázemí mateřské školy

Jako zázemí slouží Tlapičkám i Medvíďatům velký dvoupatrový zděný dům skautské klubovny u Seneckého rybníka. Ten slouží k účelům skautských setkání, ale i k pořádání táborů a různých jiných akcí. Škole je zde vyhraněna v prvním patře místnost s malou šatničkou pro Medvíďata a ve druhém patře dokonce dvě místnosti i se šatnou pro Tlapičky.

Do tohoto zázemí se třídy uchylují za chladných rán, kdy teploty klesnou hluboko pod bod mrazu (děti za sebou v tu dobu mají již hodinovou cestu ze zastávky, takže jsou promrzlé a potřebují se ohřát), dále po obědě na odpolední odpočinek a nakonec i k jídlu, pokud zrovna venku prší a mrzne.

Okolí mateřské školy

Skautská klubovna se nachází přímo v lese, takže za přírodou není potřeba chodit daleko. Děti zde mají nepočítaně možností k výletům, objevování a poznávání nových míst. Nejčastěji jsou výpravy směřovány k rybníkům, k nedaleké ohradě s laněmi, k posedu, ke krmelci a k menhirům. Třídy Lesní mateřské školy Medvíďata navštěvují také nedaleké Arboretum Sofronka, které často nabízí vzdělávací akce mateřským i základním školám.

Terén, ve kterém se děti většinou pohybují, je nerovný povrch lesa, ale i vyasfaltované cestičky okolo místních rybníků. Do přírody vyrážejí v každém ročním období, ovšem délka pobytu se liší v návaznosti na případné extrémní zimní a letní teploty, které i děti z lesní mateřské školy nemusejí dobře zvládat.

4 Srovnání možností rozvoje dětí ve zvolených mateřských školách

Faktory ovlivňující vývoj jedince mohou být biologické, psychologické, pedagogické i sociální.[22] Otázkou ovšem zůstává, kolik prostoru poskytují různé typy mateřských škol dítěti k jeho rozvoji v jednotlivých oblastech a jaké možnosti a způsoby rozvoje dítěti nabízí. Tato otázka se týká širokého spektra faktorů, jakými jsounapříklad samotné zaměření školy, umístění školy a její blízké okolí, materiální vybavení se všemi pomůckami a hračkami, přístup učitelů v návaznosti na filosofii školy, organizace dne a následování vzdělávacího programu.

Pro sledování a porovnání zvolených mateřských byly vybrány tyto oblasti:

1. používané formy a metody
2. prostředí
3. vybavení a pomůcky

V jednotlivých následujících podkapitolách je vždy popsán stav v obou MŠ, nejdříve v Mateřské škole ve Starém Plzenci a poté v Lesní mateřské škole Medvíďata. Závěrečné zhodnocení vždy následuje po popisu stavu v obou předškolních zařízeních.

4.1 Srovnání z hlediska možností rozvoje hrubé motoriky

Obě zvolené mateřské školy chápou význam rozvoje hrubé motoriky pro život dítěte a záměrně se na tento rozvoj soustřeďují v návaznosti na RVP PV. Každá z těchto škol má však k rozvoji odlišný přístup i možnosti, které dítě mohou rozdílně stimulovat a ovlivňovat stupeň jeho motorických schopnosti a dovednosti.

Rozvoj hrubé motoriky za použití forem a metod

Mateřská škola ve Starém Plzenci (konkrétně pátá třída) zařazuje do svého denního programu (z pohledu frontální výuky) ranní, asi patnáctiminutovou rozcvičku. Při ní pedagog předcvičuje dětem, které po něm dané úkony opakují. Při tomto cvičení je následována struktura cvičební jednotky (rozehřátí organismu dětí, protažení, hlavní část se zdokonalováním či nácvikem nových pohybových dovedností, relaxace). Tato ranní cvičení

[22]PRŮCHA, J.; MAREŠ, J.; WALTEROVÁ, E. *Pedagogický slovník*. Praha: 2008, s. 289.

probíhají obvykle za zvuku písničky z přehrávače CD, která zároveň děti motivuje a zabezpečuje svižnost a rytmus celého cvičení.

Pohybové hry jsou někdy řazeny do denního programu i mimo ranní rozcvičku a jsou vázány k tématu dne (který navazuje na tematický blok). Tyto hry hrají děti samy, jsou ale řízeny a usměrňovány pedagogem.

Kromě toho mají děti možnost rozvoje hrubé motoriky také při volné hře a při pohybu na školní zahradě. V optimálním případě by se mělo jednat o dvouhodinový pobyt. Je však potřeba počítat s oblékáním a svlékáním dětí (zejména v chladnějších měsících) a také s aktuální situací a organizací dne (pedagog potřebuje s dětmi dokončit nějakou řízenou činnost, vyvěsit výtvory na nástěnku, oběd se podává dříve). Často se tak o dvě hodiny jednat ani nemůže.

Na rozdíl od školy ve Starém Plzenci nepoužívají průvodci v Lesní mateřské škole Medvíďata k rozvoji hrubé motoriky tak často frontálního vyučování. Rozcvička jako taková zde vůbec do programu zařazena není a většina aktivit směřujících k rozvoji hrubé motoriky je ve skutečnosti volnou hrou a neřízenou aktivitou. Jelikož se děti pohybují ve venkovním prostředí po větší část dne (a jsou tak neustále v kontaktu s nejrůznějšími povrchy i překážkami), rozvoj hrubé motoriky probíhá de facto kontinuálně, po celý čas a nezáměrně.

Co se týče řízené činnosti, jsou samozřejmě někdy do denního programu zařazeny i pohybové hry, zvláště pak v zimních měsících, kdy je potřeba děti rozpohybovat, zahřát a zvýšit tak jejich tělesnou teplotu. Jedná se zejména o honičky, běh na různě vyznačené dráze, přeskok překážek, pohybové reakce na určený signál a hry imitující různá zvířata.

Metody často využívané při rozvoji hrubé motoriky jsou názorně-demonstrační (například při předvádění pohybů zvířat, stromů a listí), dále pak didaktické[23] (například hra Na lišku a na veverky, při které se děti před liškou zachrání tím, že se dotknou konkrétního druhu stromu) a učení v životních situacích (např. při stavění bunkrů).

V Mateřské škole ve Starém Plzenci je řízená činnost rozvíjející hrubou motoriku častější než v Lesní mateřské škole Medvíďata. Z toho ovšem nelze vyvodit, že by jí bylo příliš a dětem by se tak nedostávalo dostatek prostoru k vlastním aktivitám a ke hře. Rozvoj hrubé motoriky v lesní škole Medvíďat se nejčastěji odehrává při volné hře.

[23] „Jde o hry konstruované podle určitého záměru, které mají předem zvolený námět a závazná pravidla.“ OPRAVILOVÁ, E. *Předškolní pedagogika*. Praha: 2016, s. 87.

Rozvoj hrubé motoriky z hlediska prostředí

Prostředí, ve kterém děti rozvíjejí hrubou motoriku ve Starém Plzenci, zahrnuje především třídu, dále školní zahradu a také nejbližší okolí. Dopolední a celodenní výlety, v průběhu kterých by děti chůzí a během mohly hrubou motoriku rozvíjet, jsou spíše ojedinělé a pouze zpestřují program v průběhu roku.Rodiče též mají možnost přihlásit své dítě do předplaveckého výcviku a většina z nich této nabídky využívá.

Prostor třídy zde ve spojení s rozvojem hrubé motoriky přináší jistý problém, který je dán zejména její rozlohou. Třída jistě dává dětem dostatek prostoru při jiných činnostech (zahrnujících například malbu, stavbu z kostek, volnou hru, konzumaci jídla), ale pro zajištění svobody a volnosti pohybu je nedostačující. Děti se zde nemohou rozběhnout plnou rychlostí, nemohou běžet ani tak daleko, jak by potřebovaly. Kromě toho tu při běhu a jiném rychlém pohybu v počtu dvaceti i více dětí hrozí nejen srážky, ale i naražení na nábytek a nebezpečné úrazy. Proto je potřeba, aby se děti vždy pohybovaly velmi soustředěně, rozhlížely se okolo sebe, dbaly na ohleduplnost, k čemuž jsou vyzývány i pedagogy zajišťujícími dohled a samotný řízený program. Mimo řízený program děti nemohou (nebo by spíše neměly) ve třídě běhat a rychleji se pohybovat. Toto opatření zaručuje jejich bezpečnost.

Co se týče školní zahrady, zde je prostředí uzpůsobeno tak, aby vyhovovalo dětem a jejich pohybovým potřebám. Zahrada je dostatečně velká a děti se zde mohou pohybovat tak, jak potřebují. Je zde místo na hraní fotbalu, ježdění na koloběžkách a zahrada odpovídá celkovým nárokům na svobodný pohyb.

Pokud děti netráví čas před obědem na školní zahradě, vydávají se do nejbližšího okolí. Záleží na pedagozích (je však možná i vzájemná domluva s dětmi), kam bude procházka směřovat. Děti se seřadí do dvojic a společně s pedagogy jdou buď po betonových chodnících okolo školy směrem k náměstí, nebo je zde možnost procházky v přírodě po méně upravované cestě mezi poli a dále ke splavu. Záleží na prostředí a jeho bezpečnosti, zda dospělí umožní dětem volnější pohyb, který je pro ně tak moc důležitý.

V MŠ Medvíďata je situace odlišná. Rozvoj hrubé motoriky v souvislosti s prostředím se v této mateřské škole netýká třídy ani zahrady. Ve třídě průvodci nerealizují rozcvičku ani jiné pohybové aktivity, neboť v budově k těmto činnostem nejsou dostatečné prostory ani zabezpečení. Kromě toho není potřeba směřovat toto působení do třídy, když se naprostá většina programu odehrává venku v lese.

Zahradou tato lesní MŠ nedisponuje, budova totiž není nijak ohrazena a rovnou navazuje na rozsáhlý les, který se rozkládá okolo Boleveckých rybníků. Ten umožňuje dětem

pohyb, který není omezený zdmi ani pravidly o rychlosti. Jednou z mála zásad, kterou musí děti v souvislosti s pobytem v lese dodržovat, je pravidlo: „na dohled a na doslech“. To znamená, že průvodce musí na děti vidět a děti musí mít možnost průvodce slyšet. Toto pravidlo omezuje pohyb dětí na maximálně patnáct metrů od průvodce.

Terén, který les nabízí, je nerovný. Děti při pohybu v něm musejí překonávat nejrůznější překážky (větve, kameny avýlomy), čímž přirozeně rozvíjejí svou hrubou motoriku. Průvodci často využívají právě prostředí k různým pohybovým aktivitám, které se v programu objevují velmi často. Příkladem může být údolí, po jehož stranách se nachází strmé hlinité svahy. Průvodci okolo stromů, které jsou nahoře nad údolím, upevní bezpečně dlouhá lana a děti se díky nim mohou do údolí svažovat a klouzat se.

Často děti přicházejí na pohybové aktivity (které rozvíjejí jejich hrubou motoriku) úplně samy, neboť jim k tomu prostředí poskytuje dostatek možností. Mohou se tak samy začít klouzat po vysoké hoře zeminy, kterou zde někdo vyklopil a lézt na velké kameny nacházející se v místních lesích (obr. č. 1).

Možnosti pro rozvoj hrubé motoriky jsou z prostorového hlediska příznivější v Lesní MŠ Medvíďata, kde se děti nemusejí omezovat pouze na třídu či zahradu. I když děti ve Starém Plzenci také někdy vyrážejí na výlety, nejsou tyto akce přeci jen natolik frekventované a děti tedy nemají příležitostí k rozvoji této oblasti tolik. Velikost školní zahrady je také nesrovnatelná s rozlohou lesa. Naopak od lesních MŠ je však prostředí veřejných MŠ čisté, suché, bezpečně zajištěné a bez výkyvů teplot. Nehrozí tedy prochladnutí dětí a ani úrazy.

Možnosti rozvoje hrubé motoriky z hlediska vybavení

Pedagogové v MŠ Starý Plzenec mají k dispozici širokou škálu různých pomůcek k rozvoji hrubé motoriky. Jedná se především o podložky používané při ranní rozcvičce, různé balónky, míče, kužely a kruhy.

Jak již bylo popsáno v úvodu, na pozemku školy stojí také různé atrakce (houpačky, skluzavka, pirátská loď), které dětem pomáhají při rozvoji hrubé motoriky. Těch ovšem nemůže být využíváno na podzim a v zimě, neboť jsou tu obavy z uklouznutí a zranění dětí. Pískoviště zase není v tomto období vhodné, neboť by se na něm děti mohly ušpinit. I přesto jsou tyto atrakce v slunečných měsících dětmi hojně a často využívány a jsou oblíbeným zpestřením při pobytu na pozemku mateřské školy. Na zahradě v dřevěném domku jsou též uskladněna různá odstrkovadla a koloběžky, které mohou děti používat.

Průvodci v Medvíďatech mají k dispozici míč, se kterým si děti mohou kopat a házet, lana a vozík, který děti rádi tlačí po udržované lesní cestě. Dále pak koloběžky a odstrkovadla, se kterými společně s dětmi pedagogové podnikají výlety do okolí, obvykle během jarních a letních měsíců ve vzdálenosti několika kilometrů. Podmínkou pro tyto cyklovýlety je nasazená cyklistická helma, která dítě chrání při pádu. Uvnitř budovy můžeme najít i dvě šlapadla. Ostatní materiální vybavení pro rozvoj hrubé motoriky zajišťuje samo prostředí, ve kterém se děti pohybují. Lavičku a přitahování se na ní nahrazuje padlý kmen (obr. č. 2), žebřiny členité větve stromu, běh po vyznačené trase s překážkami zase údolí vymleté potokem.

MŠ Starý Plzenec má naopak od MŠ Medvíďata velké množství pomůcek, kterými může být hrubá motorika rozvíjena. Průvodcům v lesní MŠ však poskytuje les dostatek prostoru i rozličných povrchů a prostředí k tomu, aby zde děti mohly zlepšovat své pohybové schopnosti i dovednosti.

Obrázek č. 1: Rozvoj hrubé motoriky

Zdroj: vlastní

Obrázek č. 2: Rozvoj hrubé motoriky

Zdroj: vlastní

4.2 Srovnání z hlediska možností rozvoje jemné motoriky

Jemná motorika je rozvíjena při nejrůznějších činnostech. Může se jednat o aktivity záměrně vybrané a řízené pedagogem, ale i o každodenní úkony, které jemnou motoriku nezáměrně ovlivňují a rozvíjejí. Vývoj jemné motoriky tak často závisí nejen na pedagogickém působení a na cíleném záměru, ale i na druhu a zvláštnostech prostředí, ve kterém se dítě nachází a pohybuje.

Rozvoj jemné motoriky za použití forem a metod

Při rozvoji jemné motoriky využívají pedagogové v MŠ Starý Plzenec řízenou i neřízenou činnost. Příležitost k rozvíjení jemné motoriky mají děti během ranních volných her, při kterých si sami volí aktivitu, kterou se chtějí před ranním cvičením a svačinou zabavit. Možností je zde skutečně spousta a děti mají opravdu velký výběr (hra s legem, dřevěnými stavebnicemi, navlékání a skládání).

Kromě ranních her je obvykle rozvoj jemné motoriky začleněn i do řízeného programu (většinou ve spojení s pracovními nebo výtvarnými činnostmi a v návaznosti na konkrétní tematický blok, často za užití frontální výuky). Mnohdy se toto vyrábění a tvoření (a tedy i zapojování jemné motoriky) odehrává za užití prožitkového učení[24], například když děti vydlabávají dýně při slavnosti Halloweenu avyrábí draky na Drakiádu.

Prostor pro rozvoj této oblasti je možný i při dopoledním (popřípadě odpoledním) pobytu na školní zahradě. Děti zde mají možnost manipulace s přírodninami, vaření na pískovišti a stavění domečků z drobných kamínků. Činnosti si vybírají samy, v rámci volné hry, která jim umožňuje rozvíjet ty oblasti, které právě potřebují.

Prostředí lesní školy je optimálním místem k rozvoji jemné motoriky, neboť se zde nachází nespočet drobných přírodních materiálů, které tuto oblast podporují. Děti si zde hrají se štěrkem, kamínky, klacíky, kaštany, jehličím a všemožnými jinými přírodninami, které během pobytu v lese samy nalézají a se kterými manipulují. Jejich činnost je tedy neřízená pedagogem a vztahuje se k volné hře. Nezáměrně je jemná motorika rozvíjena také během ranních her v budově školy, kde děti tráví asi hodinu času po příchodu do školy v zimních měsících. Děti zde mají možnost hrát si s magnetickou nebo dřevěnou stavebnicí. Mohou také využít stolečků ke kreslení a malování.

[24] „Termín prožitkové učení užíváme jako zkrácenou formu pro pedagogický (didaktický) styl učitelky, v němž uplatňuje způsob, kterým se dítě předškolního věku učí a naučí samo spontánně – prožitek a zkušenost.“
O prožitkovém učení. *Portál* [online]. [cit. 2017-01-15]. Dostupné z:
WWW:<http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=15778.

Průvodci rozvíjejí jemnou motoriku také záměrně, většinou při pracovních a výtvarných činnostech. Ty se velmi často odehrávají za použití prožitkového učení, kterého je v této škole obecně velmi využíváno.

V oblasti rozvoje jemné motoriky je řízené činnosti častěji využíváno v MŠ Starý Plzenec, v Lesní MŠ Medvíďata je naopak častější rozvoj pomocí volných činností a hry. Řízená a neřízená forma je však alespoň částečně využívána v obou mateřských školách.

Rozvoj jemné motoriky z hlediska prostředí

Prostředí třídy MŠ Starý Plzenec je z hlediska rozvoje jemné motoriky spojeno především s vybavením interiéru, který děti denně využívají (vypínače, zámky, šuplíky, skříně, tabule a krabice s víky). Používáním a ovládáním těchto příslušenství rozvíjejí děti nezáměrně svou jemnou motoriku a to každodenně a soustavně.

K rozvoji jemné motoriky dochází po omezenou část dne i na školní zahradě při používání přírodnin či pískoviště. Při procházkách mimo školní zahradu k rozvoji většinou nedochází, neboť děti chodí seřazené po chodníku či cestě a v rámci jejich bezpečnosti je složité nalézt místo, kde by si mohly bez obav hrát a soustředit se na nějakou činnost zasahující právě do jemné motoriky.

Medvíďata tráví (zejména za nepříznivého zimního počasí) kratší část dne ve třídě, která jim nabízí přirozené možnosti rozvoje jemné motoriky stejně tak, jako je tomu v MŠ ve Starém Plzenci. V jarních, letních a podzimních měsících se však do tepla budovy neuchylují a místo toho se vydávají hlouběji do lesa, který jim nabízí příležitosti k rozvoji jemné motoriky. Zde si staví domečky, sbírají borůvky, kreslí klacíkem do písku nebo na pláži staví hrady z písku. Možností rozvoje je zde skutečně dostatek a děti jich přirozeně a hojně využívají.

Srovnáním Lesní mateřské školy Medvíďata a veřejné Mateřské školy ve Starém Plzenci zjistíme, že děti v těchto zařízeních tráví značnou část dne v odlišných prostředích, což předurčuje i způsob rozvoje jemné motoriky. Pedagogické působení ve státní škole ve Starém Plzenci je směrováno spíše do budovy, kdežto působení průvodců v Medvíďatech je směřováno do lesa a do přírody.

Možnosti rozvoje jemné motoriky z hlediska vybavení

Prostory páté třídy a pomůcky v nich uložené umožňují výběr z širokého spektra různých stavebnic, puzzlí, skládaček, dále pak sady vyšívání a navlékání, stoleček s kadeřnickými a doktorskými potřebami, malování, kreslení, modelování a střihání. Kroměhraček a jiných herních aktivit jsou zde také pomůcky ke kresbě, malbě a pracovním činnostem. Díky množství kancelářských potřeb a výtvarných pomůcek, kterých je dostatek, se děti nemusejí o nic dělit a nemusejí čekat, aby si například mohly něco vystřihnout nebo nalepit. Rozvoj jejich jemné motoriky je tímto maximálně podpořen za minima ztrátového času.

Materiální vybavení Medvíďat uložené ve třídě, které podporuje rozvoj jemné motoriky, zahrnuje magnetickou a dřevěnou stavebnici, dále pak několik sad puzzlí s přírodní tematikou a také několik dřevěných skládaček (například mapa Evropy). Hotové hračky, které by nepotřebovaly fantazijní úsilí dítěte (jako jsou auta, panenky, plyšové hračky, doktorský kufřík, kadeřnice a roboti) zde nejsou zastoupeny. Místo toho zde mají děti k dispozici množství šátků a látek, hrnčířskou hlínu a také přírodniny.

Pomůcek pro rozvoj jemné motoriky je v MŠ Starý Plzenec více než v Medvíďatech. Lesní MŠ využívá více materiálů přírodních, veřejná MŠ Starý Plzenec využívá spíše moderního vybavení a pomůcek.

4.3 Srovnání z hlediska možností rozvoje grafomotoriky

Podpora rozvoje v oblasti grafomotoriky by měla být důležitou součástí řízeného programu především u starších předškoláků, kteří by měli být soustavně připravováni na vstup do základní školy. Správný úchop tužky, držení těla i psací návyky by měly být pedagogem (průvodcem) nacvičovány, kontrolovány a opravovány.

Rozvoj grafomotoriky za použití forem a metod

Pátá třída v MŠ Starý Plzenec a pedagogové, kteří zde zajišťují výchovně vzdělávací proces, se soustřeďují na rozvoj grafomotoriky v řízené činnosti za použití grafomotorických listů. Tyto listy děti vyplňují jednotlivě nebo hromadně ve volných chvílích. Pedagogové důsledně dbají na individuální kontrolu a úpravu úchopu tužky i držení těla a vedou děti ke správným návykům.

Kromě vyplňování grafomotorických listů je zde prostor i pro rozvoj grafomotoriky v řízené výtvarné činnosti. Děti jsou vyzývány ke kresbě konkrétního zážitku (například po návštěvě divadla) a k malbě navazující na tematický celek (malba mraků a deštníků na podzim, malba sněhových vloček v zimě).

Volnou formou rozvoje grafomotoriky je samostatná kresba dětí, která může probíhat jak při ranních hrách, tak i po obědě, kdy se část dětí ukládá ke spánku a část čeká na své rodiče. Čekající děti sedí u stolu a kreslí si. Ta samá situace nastává v případě, že se některé děti probudí dříve než ostatní. Proto, aby nerušily spící kamarády, posadí se ke stolečku a věnují se kresbě.

Stejně jako v Mateřské škole ve Starém Plzenci mají i děti v Medvíďatech možnost samostatné volné kresby při ranních hrách. Ty mohou probíhat venku před budovou i uvnitř v budově. Záleží na počasí a hlavně na venkovní teplotě. Na jaře, v létě a na podzim se děti zdržují při ranních hrách před skautskou budovou, kam jim také mohou průvodci ke stolečkům přinést papíry a pastelky. Záleží skutečně na dětech, jakou aktivitou se zabaví. V zimě se děti i po více jak hodinové cestě do mateřské školy uchylují do třídy, kde je jim možnost kreslení a malování v rámci volné hry také nabídnuta.

Průvodci využívají též řízené malby, kresby či grafomotorických listů v případě špatného počasí a stejně tak jako pedagogové v MŠ Starý Plzenec zařazují jako náměty především zážitky dětí a také náměty navazující na konkrétní probíhající tematický celek.

Záměrného působení rozvíjejícího oblast grafomotoriky je častěji užíváno pedagogy v MŠ Starý Plzenec, v Lesní MŠ se s grafomotorickým listy, kontrolou správného úchopu tužky i psacích návyků setkáváme méně často.

Rozvoj grafomotoriky z hlediska prostředí

Prostředí MŠ Starý Plzenec je dostatečně prostorné a vybavené k tomu, aby zde mohl probíhat rozvoj v oblasti grafomotoriky. Každé z dětí má svou vlastní židli a místo u stolu, takže se děti nemusejí střídat a mají tak dostatek času k uskutečňování grafomotorické aktivity. Zároveň s tím je prostředí třídy dostatečně klidné, takže se děti mohou na svou práci soustředit. Grafomotorické aktivity zde probíhají pouze vevnitř v budově a za dostatečného osvětlení.

V lesní MŠ Medvíďata se děti věnují grafomotorickým činnostem v budově školy i venku před budovou. Zde je totiž možné kreslit a malovat na stolech, které jsou zde přistaveny. Pokud děti chtějí pracovat venku, přinesou si z haly židličky a poprosí průvodce o konkrétní kancelářské potřeby.

Co se týče prostředí třídy, má též každé dítě svou vlastní židličku a dostatek prostoru u stolu. Naopak od Mateřské školy ve Starém Plzenci, kde při řízené činnosti není příliš velký hluk a každé dítě se musí zapojit, nemají děti v Medvíďatech tuto povinnost, tudíž si mohou během práce ostatních hrát. Vzniká zde tudíž více hluku, který může ovlivňovat úsilí pracujících a koncentrujících se dětí.

Na vyplňování grafomotorických listů v hlavní části programu zde není dostatek prostoru, neboť tento čas tráví děti venku s průvodci, kde k této aktivitě není vhodné prostředí.

Mateřská škola ve Starém Plzenci je k rozvoji grafomotorické oblasti vhodněji uzpůsobena. Protože děti pobývají ve třídě častěji než v lesních mateřských školách, může být na grafomotorické cviky vyhrazeno i více času.

Možnosti rozvoje grafomotoriky z hlediska vybavení

Vybavení státní Mateřské školy ve Starém Plzenci (ve smyslu rozvoje grafomotorické oblasti dětí) je zcela dostatečné a kvalitní. Pedagogové zde mají uspokojivý výběr z nejrůznějších grafomotorických sešitů a knih, ze kterých mohou daný cvik či cvičení okopírovat. To jim usnadňuje práci, neboť nemusejí listy množit sami ve svém volném čase, ale mohou tvořit kopie didaktických materiálů přímo ve škole a bez omezení.

Co se týče kancelářských potřeb (papírů, tužek, trojhranných pastelek), je zde všeho dostatek. Děti jsou vyzývány k šetření papírem a jsou vedeny k šetrnému a hospodárnému využívání materiálu.

Třída Medvíďat je také kancelářskými potřebami vybavena, i když více poskrovnu. Děti zde mají možnost využít nůžek, pastelek, tužek, papírů, čtvrtek a lepidel. Na vyžádání (či při společné práci) pedagog dětem tyto potřeby rozdělí. Poté je společně s dětmi opět uklidí na své místo. Kopírovacím strojem tato mateřská škola nedisponuje, proto ho není možné v případě potřeby (například pro nárazové vyplnění času) využít. Průvodci tak musejí případné grafomotorické listy připravovat mimo předškolní zařízení.

Obě mateřské školy jsou dostatečně vybavené k rozvoji jemné motoriky, pouze v Lesní mateřské škole Medvíďata chybí více publikací a grafomotorických listů, ze kterých by mohli průvodci čerpat. Nevýhodou je v této lesní MŠ také komplikovaný způsob vytváření kopii a nedostatečná soustředěnost dětí.

5 Tvorba a realizace jednodenního testového programu v daných MŠ

V každém ze dvou vybraných předškolních zařízení probíhá po určitou část dne program řízený pedagogem (průvodcem). Tento program je realizován v odlišných podmínkách, s rozdílnou organizací činností a také s jinými možnostmi, které udává nejen prostředí mateřské školy, ale i jeho vybavenost a zaměřenost.

Testový program (vytvořený pro naši práci za účelem porovnání možností rozvoje předškolních dětí ve zvolených mateřských školách) je sestaven tak, aby byl nejen proveditelný a uskutečnitelný v obou předškolních zařízeních, ale zároveň i dostatečně flexibilní. Program nemá za cíl zabývat se pouze hrubou motorikou, jemnou motorikou a grafomotorikou, ale obsáhnout i široké spektrum nejrůznějších oblastí vývoje dítěte.

Podstatou zvolených aktivit je stimulace dětí po všech stranách jejich osobnosti. Důraz je kladen i na návaznost aktivit (pod jedním zaštiťujícím tématem dne: Tajemství okolo nás), pestrost a dostatečnou pružnost, aby si toho děti vyzkoušely co nejvíce s minimálním ztrátovým časem.

Samotný program bude nejprve popsán tak, jak byl naplánován, poté bude přistoupeno k popisu samotnému průběhu v jednotlivých školách, přičemž pozornost bude věnována nejen výkonům dětí, ale i jejich reakcím a zájmu o danou činnost. V neposlední řadě bude realizace programu zhodnocena a porovnána.

5.1 Popis připraveného programu a jeho rozdělení do částí

První část programu, který měl celkově trvat asi jednu hodinu, se zabývala rozvojem a zhodnocením úrovně dětí z hlediska některých pohybových dovedností. Proto, aby toto srovnání mělo určitou výpovědní hodnotu, bylo nutné do této části zapojit jen děti přibližně stejného věku. Pátá třída ze Starého Plzence je třídou homogenní (to znamená, že ji navštěvují děti přibližně stejně staré, konkrétně pětileté až šestileté), kdežto Medvíďata jsou třídou částečně heterogenní (a to zvláště díky sourozeneckým vazbám). Bylo tedy nutné určitou část dětí z Medvíďat ze cvičení vynechat.

Pohybové dovednosti, které byly hodnoceny, jsou tyto:

chůze po čáře (4-5 let), poskoky na jedné noze (4-5 let), přeskočení nízké překážky (6 let) a proběhnutí asi pětimetrového slalomu.[25]

Druhá část programu měla za úkol aktivizovat děti pomocí smyslů (zraku, čichu sluchu, hmatu) a zhodnotit jejich zájem o danou aktivitu, jejich pozornost a soustředěnost, zapojení do činnosti a fantazii. Tato část obsahovala zkoumání podnětů, které se okolo dětí nacházely, jejich objevení a pojmenování. Součástí byla i práce s tajemnými pytlíčky.

Třetí část byla část jazyková. Jejím úkolem bylo rozvíjet a zjistit úroveň vývoje dětí po stránce paměťové, poslechové a jazykové. Součástí byl poslech krátkého příběhu, odpovídání na otázky ohledně jeho děje, chronologické seřazení pěti obrázků podle událostí z příběhu tak, jak šly za sebou, a také krátká hádanka, kterou se děti naučily a poté i zdramatizovaly.

Část čtvrtá zahrnovala pohybovou hru s geometrickými tvary, jejich porovnávání (ve smyslu větší, menší), třídění, řazení a počítání. Aktivita byla vlastně didaktickou hrou, při které děti musely běhat a zároveň třídit tvary bez závislosti na jejich velikosti a barvě. Tato činnost zkoumala nejen pohybovou zdatnost dětí, ale i stupeň vývoje jejich matematických představ (porovnávání, vztahy mezi tvary, třídění, řazení, pojmenovávání tvarů a množství).

V páté části měly děti za úkol nakreslit postavu. Nebylo podmínkou nakreslit sebe, neboť některé děti mohou mít se sebepojetím a sebevyjádřením určité problémy. Zkoumány byly především znaky kresby, jako je krk, uši, prsty na rukou, různé detaily a drobnosti.

5.2 Popis realizace programu v MŠ Starý Plzenec

Program v MŠ Starý Plzenec byl zrealizován na podzim s dvaceti čtyřmi dětmi. Celý se odehrával v prostorách třídy s pomůckami a vybavením, které škola nabízela. Pedagožky působící v této třídě umožnily uskutečnění testového programu a nabídli dostatek prostoru i času k jeho realizaci.

Realizace první části programu

První část programu byla zrealizována v čase před ranní svačinkou v prostorách třídy. Jelikož je ranní cvičení v této mateřské škole zařazeno do programu každého dne, byla organizace o něco jednodušší, neboť nebylo nutné dlouze vysvětlovat, co se bude dít. Děti se automaticky svlékly a převlékly do cvičebního oblečení, vzaly si podložky a čekaly na instrukce.

[25]Údaje v závorkách odkazují na věk, v průběhu kterého by děti měly danou činnost již zvládat. BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku.* Brno : 2007, s.11.

Po rozehřátí a protažení jsme se začali zabývat konkrétními pohybovými dovednostmi. Nejprve měly děti za úkol zkusit si chůzi po čáře. Ta byla barevně vyznačena ccapět metrů dlouhým provázkem, před kterým děti udělaly dlouhou řadu a postupně tento úkol plnily. Po zvládnutí trasy se vracely na začátek a čekaly na další pokyny.

Následovaly poskoky na jedné i druhé noze na místě a později i v pohybu. Trasa, kterou měly děti překonat, byla opět vyznačena fáborkem. Na jejím začátku se děti seřadily a po zvládnutí tratě se vracely na start, kde čekaly na další instrukce.

Po skoku na jedné noze následoval přeskok nízké překážky snožmo. K tomu byl využit nízký molitanový kvádr, před kterým děti udělaly řadu a postupně jej skokem překonávaly.

Posledním úkolem byl běh slalomu tvořeného z molitanových kostek, který děti probíhaly pouze v jednom směru. Poté se vracely na začátek.

Celou první část cvičení ztěžoval nedostatečný prostor a také vysoký počet dětí, které pohybové úkoly plnily. Ne úplně optimální se zdál prostoj, kdy většina dětí již daný úkol splnila, ale stále se čekalo na několik posledních cvičících. V tu chvíli se třídou ozýval křik, děti se začaly postrkovat a tvořila se volná zábava, čímž klesala jejich soustředěnost na společnou aktivitu.

Co se týká samotných výkonů dětí, nebyly zaznamenány větší problémy či neschopnost některých dětí úkoly splnit. Bylo zřejmé, že je aktivity zaujaly a samy si chtěly vyzkoušet, zda připravené pohybové dovednosti zvládnou.

Realizace druhé části programu

Druhá část programu byla zrealizována po ranní svačině v komunitním kruhu. S dětmi jsme si povídali o záhadách, které se skrývají všude okolo nás, a které můžeme vidět, chutnat, slyšet, ale i cítit a hmatat. Tedy jenom pokud budeme dávat opravdu dobrý pozor. Děti byly vyzvány, aby zavřely oči a poslouchaly, jaké tajemné a záhadné zvuky okolo sebe uslyší. Poté jsme se zavřenýma očima zkoušeli tato tajemství odhalit čichem. Každé z dvaceti čtyř dětí se chtělo vyjádřit (což je pochopitelné a správné), takže nakonec nastal problém s jejich usměrněním. Do aktivity se vrhly na plno a s nadšením.

Následovalo hádání obsahu tajemných pytlíčků. Nejprve si děti pytlíčky podávaly v kruhu a hmatem hádaly, co by se asi vevnitř mohlo skrývat. Poté zkoušely hádat pomocí sluchu a čichu. Pokud ani po delší době obsah neodhalily, zkoumaly tajemství zrakem.

Každé z dětí si samozřejmě pytlíčky chtělo podržet, ohmatat a přičichnut si, ovšem v takovém počtu dětí nebylo možné jejich touhy ihned uspokojit. Díky tomu se projevila nedočkavost dětí a netrpělivostí spojená se ztrátou koncentrace.

Realizace třetí části programu

Třetí část programu byla uvedena asi pětiminutovým příběhem, před jehož přečtením byly dětem položeny tři otázky týkající se textu. Příběh nesl název: „Tajemství skryté v listí“ a vyprávěl o rodině, jejíž pes na procházce v parku objevil v listí schovaného ježka. Ten byl však příliš malý a zesláblý na to, aby zimu přečkal. Proto si ho rodiče s dětmi vzali domů a starali se o něj až do jara, kdy ho vypustili zpět do přírody.

Po přečtení příběhu děti odpovídaly na otázky položené před četbou a následně řadily předložené obrázky tak, jak se situace na nich zobrazené odehrály za sebou. (obr. č. 3)

Obrázek č. 3: Chronologické řazení

Zdroj: vlastní

Při poslechu příběhu byly děti velmi soustředěné a pozorně naslouchaly, aby mohly na konci správně odpovědět na položené otázky. Problém nastal při řazení obrázků, neboť v počtu dvaceti čtyř dětí nebylo zdaleka možné všechny děti zapojit. Ty se strkaly, stále se k obrázkům přibližovaly a porušovaly tak kruh, který má sloužit k tomu, aby všichni dobře viděli.
Nakonec jsem dětem dala hádanku, která zněla takto:

Když se dětem oči klíží,
potichu se ve tmě plíží.
Štrachá, funí, čenichá,
koho potká – popíchá!

Realizace čtvrté části programu

Pohybová hra, která následovala, probíhala opět ve větší části třídy, tedy v herně. Ještě před její realizací byly děti seznámeny s geometrickými tvary různých velikostí a barev (trojúhelník, čtverec, obdélník a kruh). Tvary jsme si pojmenovali (děti znaly všechny čtyři) a poté jsme je třídili, počítali a porovnávali, což dětem šlo opravdu dobře.

Před samotnou pohybovou hrou byla do každého rohu třídy umístěna obruč a bylo určeno, který geometrický tvar do ní patří. Následně bylytvary nahodile rozmístěny po třídě. Pravidla hry udávala, že děti představují ježky a tvary symbolizují různou ježčí potravu, kterou musí děti roztřídit do správných misek (obručí). Vše ztěžoval jezevec (pedagog), který v případě chycení ježka mohl dítěti sebrat jeden geometrický tvar. Hra končila ve chvíli, kdy byly všechny tvary roztřízeny. Nakonec následovala kontrola jejich umístění.

Děti tato hra nadchla, zahráli jsme ji celkově dvakrát, poté už nezbýval čas. Naprostou většinu tvarů roztřídily správně.

5.3 Realizace programu v lesní škole Medvíďata

Realizace programu proběhla ke konci listopadu částečně vevnitř budovy a částečně venku v lese. Pracovala jsem s devatenácti dětmi, přičemž přítomny byly další dvě průvodkyně. Ty mi však nechaly prostor k tomu, abych si celý dopolední program zorganizovala a zrealizovala podle toho, jak jsem potřebovala.

Realizace první části programu

Ve třídě Medvíďat neprobíhá ranní cvičení tak jako ve Starém Plzenci. Když jsem dětem navrhla, zda by si nechtěly vyzkoušet nějaké sportovní disciplíny, které jsem pro ně připravila, zrovna si hrály venku před budovou s vozíkem a také s blátivou kuchyní. Do této aktivity se zapojila pouze část dětí, které nabídka pohybových činností zaujala více než jiné činnosti, kterým se právě věnovaly.

V počtu devíti dětí jsem zahájila disciplínu chůze po laně. Děti lano přešly dobrovolně a několikrát, zkrátka protože je zadání i aktivita bavila. Rovnováhu i dráhu vyznačenou lanem držely bez větších problémů.

Druhá aktivita, kterou jsem dětem nabídla, byl skok snožmo přes nízkou překážku. Obzvláště tento úkol nebyl pro děti jednoduchý, a to kvůli zimnímu oblečení, které měly na sobě. Venku se pohybovaly teploty kolem pěti stupňů, takže čepice, šály, oteplené kalhoty i zimní bundy byly nezbytnou součástí pobytu v přírodě. Není proto, myslím, na místě posuzovat, nakolik byly děti při této aktivitě úspěšné. Činnost však pro ně jistě byla výzvou a zároveň zajímavým zpestřením ranních her.

Po této disciplíně následoval skok na jedné noze nejprve na místě a poté v pohybu. Vzdálenost vyznačené dráhy byla jistě o něco větší než v MŠ Starý Plzenec a navíc v zimním oblečení a na betonu, ale i tak se děti držely statečně a neztrácely motivaci. Skákaly nejprve jedním směrem po pravé noze a poté zpět po levé.

Poslední činností byl slalom, který jsem vytvořila z větví popadaných z okolních stromů. Na jeho konci (byť to nebylo záměrem) se nacházela velká kupa listí, kterou děti vytvořily, a do níž na konci slalomu vždy skočily šipku. Do této disciplíny se již zapojily i mladší dětí, kterým jsem v účasti nebránila, a které se s nadšením na konci ztratily v záplavě listů. Běh slalomu děti skutečně bavil, samy si ho dokonce prodloužily o několik metrů a zpestřily různými zatáčkami a oklikami.

Realizace druhé části programu

Realizace druhé části programu probíhala po obědě ve třídě. Starší předškoláci a některé mladší děti totiž nechodí spát, a místo toho mají jiný program. Při něm se většinou čte pohádka nebo vyplňují grafomotorické listy. Tentokrát jsme s dětmi, kterých se sešlo deset, poslouchali okolní zvuky a snažili se cítit vůně. Děti se ztišily a soustředěně zkoumaly. Aktivita s pytlíčky jejich motivaci ještě zvýšila. Byly opravdu pozorné a ponořené do probíhající aktivity.

Realizace třetí části programu

Třetí část programu probíhala u Medvíďat též po obědě v návaznosti na druhou část. Po tajemných pytlíčcích a jejich zkoumání byly dětem položeny otázky týkající se příběhu, který jsem následně přečetla. Na všechny znaly správnou odpověď. Nepřekřikovaly se, na každého vyšel čas. Obrázky seřadily chronologicky správně a bez problémů. Hádanka, která byla součástí třetí části, byla zrealizována v části čtvrté v rámci dopoledního programu, který probíhal v lese. Děti se hádanku naučily poměrně rychle, byť bylo vidět, že je opakování veršů nezaujalo tak moc, jako děti ve Starém Plzenci.

Realizace čtvrté části programu

Pohybová hra s geometrickými tvary, a aktivity s ní spojené, byly zrealizovány v lese hned po dopolední svačince.Děti dané tvary nejdříve pojmenovávaly, což jim šlo opravdu dobře. Ty děti, kterým určování dělalo nějaké problémy, byly většinou mladší děti, které se ke hře s pětiletými a šestiletými připojily pouze ze zájmu. Starší děti všechny dané geometrické tvary znaly, chápaly, že jejich barva ani velikost není pro pojmenování tvaru určující. Řazení dle velikosti také nebyl problém.

Prostředí, ve kterém jsme hru hráli, byla lesní cesta a okolní les. Ten nám sám a přirozeně vytyčil hrací plochu a dokonce i misky, do kterých děti tvary třídily. Místo obručí nám zde posloužily čtyři pařezy, pokaždé dva z každé strany lesní cesty.

Poté, co byly všechny tvary roztřízeny a hra ukončena, děti samy začaly z větviček skládat geometrické tvary (obr. č. 4) a z papírových tvarů obrázky. (obr. č. 5, 6)

Obrázek č. 4: Geometrické tvary z klacků

Zdroj: vlastní

Obrázek č. 5: Skládání

Zdroj: vlastní

Obrázek č. 6: Skládání

Zdroj: vlastní

5.4 Hodnocení páté části programu v obou mateřských školách

V páté a poslední části programu dostaly děti za úkol nakreslit postavu. Měly možnost nakreslit sebe, zároveň však nebyly do autoportrétu nuceny. Děti v mateřské škole Medvíďat o kresbu neprojevily příliš velký zájem. Dokonce se zdálo, jako by některé z nich postavu nakreslily co možná nejrychleji a nejjednodušeji, aby měly splněno a mohly si jít hrát. Počet získaných kreseb byl tedy třináct, z toho kreseb pětiletých až šestiletých dětí dvanáct.

Děti v MŠ Starý Plzenec si s kresbou většinou daly na čas a také si na ní daly záležet. Používaly pastelky a zvláště děvčata kreslila spoustu detailů a ozdob. Bylo na dětech vidět, že zadání kresby dostávají často. Nikdo neprotestoval a všichni splnili to, co měli. Kreseb jsem získala dvacet čtyři.

Následuje tabulka (tabulka č. 1) s výčtem přítomných detailů s jejich procentuálním vyhodnocením, které naznačuje, že v oblasti rozvoje grafomotoriky i mentálního rozvoje nejsou děti v jedné ze tříd na vyšší (či nižší) úrovni, a že tedy zaměření školy nemá na tyto oblasti vývoje pravděpodobně velký vliv.

Tabulka č. 1: Vyhodnocení kreseb

Přítomný detail	MŠ S. Plzenec (celkem 24 kreseb)	Procenta	MŠ Medvíďata (celkem 12 kreseb)	Procenta
krk	16	66 %	4	33 %
oči	24	100 %	12	100 %
nos	17	70 %	9	75 %
ústa	24	100 %	10	83 %
uši	4	16 %	1	8 %
správný počet prstů	4	16 %	6	50 %

5.5 Zhodnocení realizace programu v obou předškolních zařízeních

Děti v obou mateřských školách byly přirozeně zvídavé, motivované a připraveného programu se aktivně účastnily (pokud chtěly). Největší rozdíly, které jsem během realizace postřehla, byly tyto:

1. Prostorové rozdíly

Pohybové činnosti, které jsme s dětmi realizovali uvnitř třídy, byly často obtížně proveditelné. Děti se při nich občas srazily a pohyb nemohl být natolik svobodný, jako kdyby probíhal venku. Naopak děti v lesní škole měly k probíhajícím činnostem prostou dostatek, byť na nerovném povrchu s mnoha překážkami.

2. Rozdíl v počtu dětí

Počet dětí zúčastňujících se konkrétní aktivity je jistě určující faktor v množství pozornosti, kterou může pedagog věnovat jednomu dítěti. Tento čas ovlivňuje nejen práci pedagoga, ale i přístup samotných dětí. Ty ve chvíli, kdy ví, že se jim dostane dostatek prostoru pro vlastní vyjádření, neskáčou si navzájem do řeči a nepřekřikují se.

3. Rozdíly v povinnosti dětí se dané činnosti zúčastnit

Zdálo se, jako by děti z páté třídy MŠ Starý Plzenec vnímaly účast v programu jako povinnost. Žádné z dětí nepřemýšlelo nad tím, že by se aktivit nezúčastnilo a raději se

zabývalo něčím jiným. Naopak děti v Medvíďatech bylo někdy obtížné přesvědčit k účasti, a pokud se na činnosti podílet nechtěly, nebyly k tomu nuceny.

4. Rozdíly ve vlastní iniciativě dětí

Několikrát se během programu v Medvíďatech stalo, že děti vymyslely vlastní způsob, jak činnost provést, nebo ji něčím vylepšily (skokem do listí na konci slalomu, rozšíření slalomu, skládáním obrázků z geometrických tvarů). Zdá se, že prostředí lesa a přírody obecně s sebou přináší spoustu možností vlastního zapojení dětí.

6 Doporučení vyplývající ze srovnání daných mateřských škol

Organizační formy výuky, které využívá mateřská škola ve Starém Plzenci, jsou často frontální. Méně se objevují jiné formy vzdělávání, zvláště pak individuální vyučování, které v takovém množství dětí není snad ani proveditelné. Podmínky by mohlo zlepšit méně dětí ve třídě a více pedagogů.

Lesní mateřské školy mají oproti veřejným mateřským školám výhodu menších kolektivů. Počet dětí je zde většinou o dost nižší, je tedy snazší zaměřit se na děti individuálně a věnovat se každému zvlášť. Přítomných průvodců (pedagogů) bývá také více, v Medvíďatech jsou to tři průvodci na deset až devatenáct starších dětí (u Tlapek je dětí méně). Možnosti Lesní mateřské školy Medvíďata jsou tedy v tomto smyslu příznivější. I proto by pedagogové mohli častěji dbát na správný úchop psacího náčiní u dětí a důsledněji vyžadovat splnění pokynů a dodržování pravidel.

Materiální možnosti Mateřské školy ve Starém Plzenci jsou jistě širší a pestřejší než v lesních mateřských školách, neboť učitelé mají k dispozici velké množství pomůcek k vyrábění, k řízené hře i k dalším činnostem. Škola je též vybavena nepřeberným množstvím hraček, ke kterým mají děti denně přístup a mohou jich plně využívat ke svému rozvoji. Naproti tomu se však často jedná o hračky, které přímo nemusejí rozvíjet dětskou fantazii, jsou to hračky již hotové, které mají jen jednu funkci, jsou plastové a jednoduše se rozbijí. Bylo by proto vhodné častěji pořizovat do třídy hračky dřevěné, tvárné a vhodné k různému použití.

Prostředí Mateřské školy ve Starém Plzenci je třída s jídelnou a s toaletami, která pro volný pohyb až dvaceti čtyř dětí není bezpečná a dostatečně velká. Škola však disponuje poměrně rozlehlou zahradou, kde by děti měly mít možnost pohybu alespoň dvě hodiny denně. Z tohoto důvodu by pedagogové působící ve třídách mohli s dětmi chodit na zahradu častěji, popřípadě zde vést i denní program. Naproti tomu, pokud se průvodci s dětmi v Lesní škole Medvíďata zdržují zrovna ve třídě, měli by této situace využívat častěji k přípravě předškoláku na vstup do základní školy.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá srovnáním veřejné mateřské školy (Mateřská škola ve Starém Plzenci) a lesní mateřské školy (Lesní mateřská škola Medvíďata) z pohledu možností, které přináší dítěti k jeho všestrannému rozvoji. Práce se zaměřuje na tři oblasti vývoje, na oblast hrubé motoriky, jemné motoriky a grafomotoriky. Porovnání zvolených mateřských škol probíhá na základně tří hledisek (používané metody a formy, materiální vybavení a prostředí mateřské školy).

Cílem práce je ověření možností konkrétních mateřských škol v praxi. Toto ověření proběhlo formou realizovaného denního testového programu. Výsledkem, který ze srovnání vyplývá, je skutečnost, že podmínky a možnosti rozvoje dětí v těchto zvolených mateřských školách jsou odlišné. Metody a formy, kterých je užíváno v porovnávaných mateřských školách, se odvíjejí především od počtu dětí ve třídě a od počtu pedagogů, kteří tyto děti vzdělávají. Dále pak materiální zajištění souvisí především se zaměřením školy, neboť Lesní mateřská škola Medvíďata využívá hlavně pomůcek přírodních a těch, které jsou k nalezení v nejbližším okolí. Naopak škola ve Starém Plzenci častěji vybavuje třídu moderními hračkami a pomůckami, které jsou vyrobené z plastu. Prostředí mateřských škol je také určujícím faktorem pro rozvoj dětí, neboť i od něj se odvíjí způsob vzdělávání a frekventovanost určitých činností (vyplňování grafomotorických listů se více realizuje ve veřejné škole ve Starém Plzenci, naopak rozvoj hrubé motoriky je častější v Lesní mateřské škole Medvíďata).

Práce nabízí zprostředkovaný pohled do fungování dvou naprosto odlišných předškolních zařízení jak pedagogům, tak i rodičům. Ti se pak mohou lépe rozhodovat při výběru mateřské školy pro své předškolní dítě.

Resumé

Tato bakalářská práce se zabývá rozvojem dětí v rozdílných typech mateřských škol. Konkrétní mateřské školy, které byly pro tuto srovnávací studii vybrány, jsou: veřejná mateřská škola ze Starého Plzence a lesní mateřská škole Medvíďata z Plzně.

Práce porovnává zmíněné školy z tří různých hledisek: z hlediska rozvoje hrubé motoriky, jemné motoriky a grafomotoriky.

Obě mateřské školy mají různé možnosti. Tato práce porovnává metody a formy, prostředí a materiální vybavení, které jsou používány pro rozvoj dětí. Tato studie ukazuje, jak rozdílné jsou tyto dva specifické typy mateřských škol, popisuje jejich možnosti, výhody a nevýhody.

Sumarry

This bachelor thesis deals with development of children in different types of kindergartens. The concrete kindergartens which were used for this comparative study are: a public kindergarten from Stary Plzenec and a private forest kindergarten from Pilsen.

This work compares mentioned preschools with three different aspects: the development of gross motor skills, fine motor skills and graphic skills.

Both kindergartens have different possibilities of success. The work compares methods and forms, surroundings and material equipment that are used for the development of children.

This work shows how diferent these specific types of kindergartens are, describes their development opportunities and illustrates their advantages and disadvantages.

Seznam použitých zdrojů

Seznam literatury

ALLEN, K. E.; MAROTZ, L. R. *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-614-4.

BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1829-0.

BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky: jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno: Computer Press, 2006. ISBN 80-251-0977-1.

KOLÁŘ, Z. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.

KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4435-3.

KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1568-1.

LOOSE, A. C.; PIEKERT, N.; DIENER, G. *Grafomotorika pro děti předškolního věku*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-540-7.

MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa : základní duševní potřeby dítěte : dítě a lidský svět*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0870-1.

OPRAVILOVÁ, E. *Předškolní pedagogika*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5107-8.

PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8.

PRŮCHA, J.; KOŤÁTKOVÁ, S. *Předškolní pedagogika*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0495-4.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VOŠAHLÍKOVÁ, T. *Ekoškolky a lesní mateřské školy: praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2010. ISBN 978-80-7212-537-1.

Seznam internetových článků a zdrojů

Co je lesní mateřská škola. *Asociace lesních MŠ* [online]. [cit. 2016-12-10]. Dostupné z: http://www.lesnims.cz/lesni-ms/co-je-lesni-materska-skola.html.

Legislativa. *Asociace lesních MŠ* [online]. [cit. 2016-12-11]. Dostupné z: http://www.lesnims.cz/lesni-ms/legislativa.html.

Obsah Standardů kvality. *Asociace lesních MŠ* [online]. [cit. 2017-01-07]. Dostupné z: http://www.lesnims.cz/lesni-ms/standardy-kvality/obsah-standardu-kvality.html.

O prožitkovém učení. *Portál* [online]. [cit. 2017-01-15]. Dostupné z: www:<http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=15778.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2016. Dostupné z www:<http://www.nuv.cz/file/696/>.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2016. s. 31 – 34. [cit. 2016-01-04]. Dostupné z www:<http://www.nuv.cz/file/696/>.

Typy školek. *Nejškolky.cz* [online]. Dostupné z: http://www.nejskolky.cz/typy-skolek/.

MŠ Starý Plzenec [online]. 2014. Dostupné z: http://www.msstaryplzenec.cz/.

Seznam obrázků a tabulek

TABULKA Č. 1: VYHODNOCENÍ KRESEB 37
OBRÁZEK Č. 1, 2: ROZVOJ HRUBÉ MOTORIKY 22
OBRÁZEK Č. 3: CHRONOLOGICKÉ ŘAZENÍ 32
OBRÁZEK Č. 4: GEOMETRICKÉ TVARY Z KLACKŮ 35
OBRÁZEK Č. 5, 6: SKLÁDÁNÍ 36